

Fel. *Rachfahl, Zur Geschichte des Grundeigentums.* (Jahrb. f. Nationaloek. und Stat. Jan. u. Febr. 1900). Obširná tato rozprava, předesílajíc přehled historického vývoje nauky o vlastnictví pozemkovém, rozbírá kriticky spis Rich. *Hildebranda* »Recht und Sitte auf den wirtschaftlichen Kulturstufen« a končí se dvěma exkursy: o starogermanské župě (Gau) a o vzniku pozemkového vlastnictví u Slovanů (tento na vyvrácení názorů Peiskrových, obdobných Hildebrandovým).

Jádro dosavadních myšlenek o vývoji vlastnictví (pominouc řády rodinné) bylo asi toto: Pokud lidé bývali lovci i rybáři a živili se planým ovocem, náleželo každému pouze to, co si ulovil neb utrhl. Teprve když stali se kočovnými pastevci, objevuje se vlastnictví pozemkové a to pospolité (*Gesamteigentum*). Pastviny, které zabral jednotlivý rod neb celý kmen, rovněž i užívání jich, příslušely všem společně; jednotlivcům patří pouze jejich dobytek a majetek movitý. Stěhuje-li se kmen neb rod jinam, opouští, co dosud držel: tedy nejstarší pospolité vlastnictví není věčné, nýbrž trvá jen, pokud pozemky jsou zabrány a pokud jich se užívá t. j. má ráz okupatorní. — Přejít od kočovnictví k orbě nastal tam, kde starší hospodaření na pastvinách začalo se spojovati s primitivním vzděláváním půdy. Zprva stále ještě chov dobytka podržuje převahu; louka, pastvina, les a voda i se svým užitkem náležejí všem. Jakmile však některý národ byl nucen, ať již tak neb onak, aby nechal kočovnictví a usadil se někde trvale: ihned usilují jednotlivci o to, aby utvrdili svá užívací práva, aby pozemek víc a více k sobě připoutali, až posléze ovládají jím sami a zúplna. Při soustavě osamělých dvorců společnost polí pomíjí brzy. Při soustavě vesnic jen v tom případě společnost pozemků znenáhla mizí, kde veškerá půda, k orbě vykázaná, bývala stejným dílem mezi příslušníky rozlosována. Losem oprávněn jednotlivec zprva pouze užívati svého podílu; obci zůstává louka, les, pastvina, honba a rybolov. Dělení a rozlosování půdy opakuje se z počátku pravidelně po jistých lhůtách, později vždy řídčeji, až posléze utuchne nadobro. Jednotlivci dosavadní své právo užívací promění ve vlastnické. Nejprve zcela si osvojí dům, dvůr a zahradu; po delší době rozdělí se mezi sebou také o louky, nejdéle pozůstane obci les a pastvina. Tak z pospolitého vzniklo individuální vlastnictví pozemkové, ač na počátku ještě všelijak (zvláště odúmrtním právem obcí) omezované.

Bylo domnění, že tato theorie, která pozemkové vlastnictví individuální odvozuje z původního vlastnictví celého příbuzenstva neb kmene, potvrzena jest i »mírovým« zřízením ruským, které bylo pokládáno za pozůstatek řádů staroslovanských. Avšak když potom bylo dokázáno, že ruský »mír« jest výtvorem teprve novější doby, vzniklým ne bez přičinění úřadů, aby snáze berně mohly býti vybírány, bylo patrno, že ta theorie vzešla z ukvapené generalisace. Krom toho dopustila se i té chyby, že tvrdila: »Napřed musí býti národ kočovníkem, než může státi se usedlým rolníkem a tak dospěti k vyšší jakési vzdělanosti.« Neníť možné, aby kočovník pranic půdy nezdělával, byť sebe neuměleji; chovati dobytek není lze bez plodin polních. Proto kočovnictví nelze pokládati za jakýsi samostatný, přesně odlišný stupeň ve vývoji hospodářské vzdělanosti. Tím přechází *Rachfahl* k spisu *Hildebrandovu*, kterýžto proti uvedené theorii zcela naopak tvrdí, že u národů vůbec a u Germanů zvláště původně nebylo žádného pozemkového vlastnictví pospolitého.

Hildebrand různí tři stupně v hospodářském vývoji národů: dobu honby a rybolovu, dobu pastýřství a dobu orby. Na prvním stupni nemohou povstávat velké hordy, nýbrž jen jednotlivé rodiny, z nichž každá má své odloučené loviště (revír). Z honby zvířat vyvíjí se chov dobytka; jsou-li mu okolnosti příznivy, chovají se celá stáda, a tím vzniká kočovnictví. Teď poprvé objevuje se jmění, jímž jest dobytek (*pecunia*). Z potřeby velikých pastvišť rozděluje se nejen kmen, nýbrž i jednotlivé rody v několik táborů stanových neb vesnic. Podobně jako z honby chov dobytka, vytváří se ze sbírání rostlin úmyslné jich pěstování (orba), takže ani nemusí předcházeti

kočovnictví. U kočovných národů t. j. tam, kde vzniklo již jmění, začíná se dle něho sociální rozlišování v chudé a bohaté. Jen největší nouze dohání kočovníka k orbě; proto rolníci tu pouze zcela schudlé rodiny, a ježto za práce potřebují k živobytí kapitálu t. j. dobytka, dožadují se ho od bohatých a zavazují se jim odváděti poplatky z výnosu orby. Pokud pozemků jest nadbytek, nemají ceny; není prý tedy ještě nijakého vlastnictví pozemkového, nýbrž jen »držení nebo právo na plodiny neb na užívání«. Jen cizím nepřísluší právo svobodně zabíratí půdu; pro příslušníky kmene existuje právo na území.

Na to Hildebrand dovozuje, že theorie jeho hodí se na konkrétní případ t. j. na pozemkové poměry u starých Germanů, jak jsou vyličený od Caesara a Tacita. Za Caesara Germani, přecházejíce od kočovnictví k orbě, dělili prý se ve dvě společenské skupiny: v bohaté majitele stád čili v pastýřskou šlechtu a v četný zástup chudých rolníků. Za tuto šlechtu pokládá Hildebrand »magistratus ac principes«, kteří dle Caesara vykazovali rok co rok půdu k orbě »gentibus cognationibusque« t. j. chudým rolníkům. Tito, jsouce dlužníky zámožných šlechticů, smějí vzdělávati půdu pouze tam a pokaždé jen jediný rok, kde jim to dovolí jejich věřitelé, kteří snaží se uchovávatí svá honbiště a pastviny neztenčené. Ale přes to prý ani chudé ani bohaté nelze míti za subjekty pospolitého vlastnictví pozemkového, protože co do territoria není tu žádného práva toho rázu, nýbrž pouze právo jednotlivců, aby užívali půdy dle své libosti a potřeby, pokud jim v tom nebrání faktická moc t. j. věřitelé šlechticů. Podobně tomu bylo i za doby Tacitovy, jenže tím, že se orba již rozmohla, ocitli se rolníci ještě ve větší závislosti na pastýřích; ale ani tehdy prý nebylo ještě nijakého vlastnictví pozemkového. Za to brzy potom nastane obrat. Obyvatelstva přibývá, orba se šíří, nevyloučené půdy ubývá a tím nabývá ceny. Teprve po stěhování národů prý vzniklo vlastnictví pozemkové a to jako právo na půdu, které dosud nebylo užíváno a která nebyla vyloučena. Boháči a velmoži, král a šlechta stanou se prvními vlastníky pozemků tím, že půdu, které dosud neužíváno, pro sebe zaberou a brání užívatí jí jiným. Vyloučená půda — ta je »v pouhém držení« sedláků, kteří odvádějí vladaři berně, aliquotní to díl z výnosu orby, jako držitelé, ale ne vlastníci pozemků. Vladař k vybírání berní zřizuje obce a uspořádá zřízení lánové; ale pospolitého vlastnictví obecního není ani tenkrát. Svobodní sedláci arci dlouho se neudrželi; potřebující ochrany a podpory velmožů, stali se jejich poplatníky a robotníky, a pozemek přešel ve vlastnictví koruny, duchovní i světské šlechty.

Rachfahl vytknuv některé přednosti spisu Hildebrandova, zamítá jádro jeho theorie. Zejména kárá, že i Hildebrand, ač sám uznává, že kočovnictví nemusí býti průchodiskem od loveckého života k orbě, přece pokládá je za samostatný hospodářský stupeň; dále že spis těží z ethnografických dat jednostranně a nedostatečně, a přede vším že chybuje, neuznává pozemkového vlastnictví vůbec a pospolitého zvláště za těch hospodářských stadií, o nichž mluví. Bylo-li, jak tvrdí Hildebrand, již v dávných dobách »právo na užívání a právo všech a každého na zabrané území«, nemohlo nebýti vlastnictví a to pozemkového. Byl přece i u starých Germanů někdo, ať jednotlivá osoba, ať obec, komu jako poslední instanci příslušelo rozhodovati o tom, jak nakládati s pozemky, kdo tedy upravoval užívací práva jednotlivců a mezi nimi. A to byli u Caesara uvedeni »magistratus ac principes« t. j. staro-germanští úřadové, kteří konali ten úkol ne jakožto pastýřští šlechtici, nýbrž z práva obce jakožto její orgány. Z toho patrně, že subjektem pozemkového vlastnictví do jisté míry bývala u starých Germanů obec a tedy že skutečně existovalo jisté pospolité vlastnictví, na které bezděky ukazuje i Hildebrand svým »právem na území«, vyhrazeným pouze příslušníku kmene a ne cizinci. Caesarova slova o starých Germanech »ut animi aequitate plebem continant, cum suas quisque opes cum potentissimis aequari videat«, dosvědčují, že nebylo co do majetku tak příkrých rozdílů mezi třídami národa, jak míní Hildebrand, různě bohatou pastýřskou šlechtu od stavu

chudých sedláků, A kdyby bylo pravdivo, že závislost sedláků na pastýřích vždy více vzrůstala až v nevolnictví dob Tacitových, odkud vzali se pak svobodní sedláci doby francké?

Nejdůležitějším pramenem pro rozřešení celé záhady Rachfahl prohlašuje písemné zprávy Caesarovy a Tacitovy, jež rozbíraje, dokazuje, že Tacitus asi hlavní údaje vzal z díla svého předchůdce, takže nejvíce víry zasluhují výpovědi Caesarovy. A dle těchto nebyli staří Germani kočovníky v přesném smyslu slova, nýbrž chovající dobytek, od pradávna zároveň jak tak zabývali se i orbou. Pozemky náležely národu, a úřady vykazovaly jednotlivým příbuzenstvům rok co rok půdu, jíž užíváno jednak na pole, jednak na pastviny. Byla i dělba práce mezi oběma pohlavími: mužské hledělo si vedle boje a honby i chovu dobytka, ženy vzdělávaly půdu. Slabé toto pohlaví obdělávalo ji ne těžkým pluhem pozdějších dob, nýbrž jakýmsi rýčem nebo rádlem, taženým zprva od lidí, teprve později od dobytka; tento zapřáhán býval zprvu jen do vozu. Není tedy pravda, že teprve za Caesara obraceli se Germani od kočovnictví k orbě. Vzdělávání půdy tak, že se rok co rok střídala jednotlivá příbuzenstva na polích k tomu ustanovených, nelze si mysliti bez pospolitého vlastnictví pozemkového; neboť střídání takové možno pouze tam kde není soukromého vlastnictví.

Teprve za stěhování národů, za počátku a rozkvětu říše francké, shledáváme Germany na vyšším stupni orby. Užívají pluhu, bran a dobytka při vzdělávání pozemků a část těchto již stále vyhrazována pouze k zorávání. Příbuzenstvo usazuje se trvale ve vesnici a dělí část okolní země, k vzdělání určenou, ob ůr (Schlag), mezi jednotlivé domácnosti. Následujícího roku starý obůr ostaven trávě, a sousední kus pozemku zase podobně se rozděluje. To arci nelze prováděti do nekonečna. Proto nastal pak návrat zase k prvnímu obůru a po něm k ostatním. Tak obůr proměnil se v kon (Gewann), v jehož obvodu pruhy jednotlivých rodin tvořily záhony. Tím všechny rodiny téže vesnice držely skoro stejné kusy. Asi za Karlovců vyvinulo se hospodářství trojstranné (trojpolní, Dreifelderwirtschaft). Zbýval obci jen les, honitba a rybolov. Původní vlastnictví obce zeslabilo se v pouhé právo odumrtí (v příčině lánů příslušníků vesnice), které na konec ustoupilo dědičnému právu rodinnému. — Dělbou práce vyvíjí se vedle rolníků z povolání stav bojovníků z povolání. Soustavou feudální povstala z bojovníků svobodná šlechta, z rolníků stali se nevolaíci a poddaní vrchností. Jest však nesprávně, přenášeli-li se tento poměr sedláků již do nejstarší doby germanské. —

Rachfahl dodává, že Hildebrand, míní-li, že stejným způsobem vznikla obec a pospolité vlastnictví též u Slovanů, měl dokázati, že i tito dělili se v pradávné době v jakousi pastýřskou šlechtu a v chudé sedláky, na této závislé. O to se Hildebrand nepokusil, nýbrž Peisker článkem nadepsaným: »Zur Sozialgeschichte Böhmens.« (*Zeitschr. für Sozial- und Wirtschaftsgesch.*, sv. 5.). Čím dle Hildebranda bývali u Germanů »magistratus ac principes«, totiž prý pastýřskou šlechtou, tím dle Peiskra bývali u Slovanů »župané«. Proti těmto staví ten i onen spisovatel širý zástup chudých sedláků, který dle Peiskra u Slovanů zastoupen byl »smurdy«; doklady k tomu čerpány jsou ze zpráv o Slovanech území wettinského (v nyn. Sasku) a karantanských. Mezi wettinskými Slovaný, od Němců v 11. stol. ujařmenými, bylo patero sociálních skupin: »supani, withasii, zmurde, lazze (censuales) a heyen«. Rachfahl uvádí důvody, proč přijímá rovněž za jednu složku nejstarší organisace slovanské župany, ale za druhou censuály, kdežto Peisker rozhoduje se pro smurdy t. j. pro tu společenskou třídu, pro niž se zachovalo pojmenování domácích (slovanské, neboť smurdové = smrdící). Neboť prý »komu smrdí rolník než kočovníku, který zároveň musí býti jeho pánem, aby toto epitheton desornans stalo se úředním terminem«; proto prý úřední jméno »smurd« ve významu »rolník« indikuje župana jako kočovníka a zároveň rozkazujícího pána, čili jedním slovem jako »šlechtu pastýřskou«. Rachfahl pokládá za odvažné, řeší-li se tak důležitá věc bez uvedení jiných závažnějších důvodů pouze takto a vysvětluje sám potupné jméno smurdů tím, že jsouce nejnižší

společenskou třídou, blízkou otrokům, konali nejhrubší práce. Župany wettinského území prohlašuje svorně se *Schulzem* za veřejné úředníky, nadané lény služebními, k úkonům po výtce soudním, ježto není dokázáno, že by bývali v pradávných dobách pastýři. — Podobně vyvrací Rachfahl názory Peiskrovy o županech karantanských. Dle Rachfahla staroslovanští župané byli asi totéž co germanští »magistratus ac principes« a mívali tytéž úřední úkoly. Později rozuměli Slované slovem »župan«, »župa« vrchnost neb úřad vůbec, ať byla úřední jeho povinnost jakákoli. Pokud prameny nás poučují, shodují se poměry starých Germanů se slovanskými v mnoha kusech. Tu i tam chov dobytka a vedle něho hned od pradávna primitivní orba. I u Slovanů vládla rovnost majetku (*Besitz*), která obzvláště vyplývala z pospolitého vlastnictví pozemkového, jenže shledáváme u nich tendenci, aby individuum rychleji přivlastnilo si ornou půdu, než jak tomu bylo u Germanů. *Ot. Jšk.*

Gustav Cohn, *Ethik und Reaction in der Volkswirtschaft*. (Jahrb. für Gesetzg., Verwalt. und Volkswirtsch. im D. Reiche, XXIV., č. 3.)

Podnět k této úvaze dal Cohnovi referát prof. V. Sombarta na Vratislavském sjezdu »Spolku pro sociální politiku«: O vývojových tendencích v moderním obchodě detailním. Dle Sombarta ethický živel z národního hospodářství má býti vymýtěn, neboť má vždy ráz reakční. Každá ochrana hospodářsky slabých, odporúčovaná etikou, zadržuje hospodářský pokrok, jehož nositeli jsou vždy hospodářsky silní. Tomu Cohn odporuje. Pojem reakce zaveden v národním hospodářství Marxem v jeho komunistickém manifestě, kde charakterisován jest tak zvaný maloměšťácký a německý universitní socialism jakožto reakční. Ale snahy ethické nekryjí se s reakčními, mezi oběma nutno rozeznávati. Proti vlivům ethickým v národním hospodářství byly ovšem i s jiné strany činěny námitky (Philippovich), ale jen pokud se týká theorie, po stránce methodologické, co do otázek hospodářské politiky i škola vídeňská oprávněnost ethiky uznává.

Dle Cohna poměr národohospodářské vědy ke skutečnému hospodářskému životu není ani ten, že by věda ta byla jen odleskem soudobého hospodářského života, ani ten, že by naopak ona sama dráhy a směry životu hospodářskému určovala a předpisovala. These Sombartova, že kapitalism zplodil na jedné straně hnutí dělnické, jež má ráz pokrokový, a na druhé straně ethický směr národohospodářský, jež má ráz reakční, jest nelogická i nesprávná. Ethický směr jest naopak přirozeným a přímým pokračováním klasické politické ekonomie.

Prvím vysloveným etikem v národním hospodářství byl Sismondi, ale dokonce nemůže nazván býti reakcionářem. Ochrana dělnictva v tovární výrobě, o kterou usiloval, není reakcí, stejně nikoli ochrana středního rolnictva, ježto prospěšnost velkovýroby zemědělské obecně prokázána není. Podobně Thompson byl etikem, ale ne reakcionářem. Stejně Carlyle i t. zv. anglický křesťanský socialism. Rovněž o kathedrovém socialismu nelze tvrditi, že by byl reakčním. Hlavní jeho snahy obmezovaly se na dělnické zákonodárství ochranné a pojišťovací, odborové sdružování, postátnění železnic, berní reformy. To jsou veskrze pokrokové směry hospodářské politiky, nikoliv reakční. O reakci lze teprve tehdy mluvit, jedná-li se o stěžování a zamezování hospodářského vývoje a pokroku, záležejícího ve vždy rostoucí produktivnosti výroby, o umělé udržování a kříslení technických a hospodář-